

URUSH VA INSON RUHIYATI: QO‘CHQOR NORQOBIL ASARLARIDA IJTIMOY-FALSAFIY YONDASHUV

Kodirov Axror Baxodir o‘g‘li,

ToshDO‘TAU Jismoniy va yuridik shaxslar bilan ishlash, nazorat va monitoring bo‘limi boshlig‘i, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qo‘chqor Norqobil ijodida urush mavzusining badiiy va psixologik talqini tahlil qilinadi. Tadqiqotda urushning inson ruhiyatiga ta‘siri, shaxsiy va ijtimoiy konflikt sifatidagi ko‘rinishlari hamda urushdan keyingi jamiyatdagi ma‘naviy tiklanish jarayoni yoritilgan. Shuningdek, yozuvchining asarlarida urushning faqat tarixiy voqea emas, balki inson ichki dunyosini o‘zgartiruvchi murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida aks etishi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: urush mavzusi, badiiy talqin, psixologik konflikt, ijtimoiy ta‘sir, ma‘naviy tiklanish, Qo‘chqor Norqobil, o‘zbek adabiyoti.

Аннотация. В данной статье анализируется художественная и психологическая интерпретация темы войны в творчестве Qo‘chqor Norqobil. Рассматривается влияние войны на человеческую психику, её проявление как личностного и социального конфликта, а также процесс духовного восстановления общества после войны. Подчеркивается, что в произведениях писателя война изображается не только как историческое событие, но и как сложное социально-психологическое явление, изменяющее внутренний мир человека.

Ключевые слова: тема войны, художественная интерпретация, психологический конфликт, социальное воздействие, духовное восстановление, узбекская литература, Кочкор Норқобил.

Abstract. This article analyzes the artistic and psychological interpretation of the theme of war in the works of Qo‘chqor Norqobil. The study examines the impact of war on human psychology, its representation as both a personal and social conflict, and the process of moral and spiritual recovery in post-war society. It is emphasized that in the writer’s works, war is portrayed not only as a historical event but also as a complex socio-psychological phenomenon that transforms the inner world of individuals.

Keywords: war theme, artistic interpretation, psychological conflict, social impact, spiritual recovery, Uzbek literature, Qo‘chqor Norqobil.

Kirish. O‘zbek adabiyotida urush mavzusi ko‘plab ijodkorlar asarlarida turli badiiy va falsafiy talqinlarda aks etgan. Ushbu mavzu inson taqdiri, jamiyat taraqqiyoti va ma‘naviy-ruhiy jarayonlarni yoritishda muhim o‘rin tutadi. Qo‘chqor Norqobil ijodida urush mavzusi alohida o‘rin egallab, u nafaqat tashqi tarixiy voqea, balki inson ichki dunyosini o‘zgartiruvchi murakkab psixologik va ijtimoiy hodisa sifatida talqin qilinadi. Mazkur maqolada yozuvchi asarlarida urush mavzusining badiiy-falsafiy mohiyati, uning inson ruhiyatiga ta‘siri hamda urushdan

Qo‘chqor Norqobilning urush mavzusiga oid asarlari o‘zbek adabiyotida o‘ziga xos o‘rin egallaydi. U urushni nafaqat tashqi, balki ichki konflikt sifatida ham ko‘rsatib, inson ruhiyatiga ta‘sirini chuqur tahlil qilgan. Norqobilning urushga bo‘lgan qarashlari nafaqat uning asarlarida, balki ijtimoiy va ma‘naviy faoliyatida ham muhim o‘rin tutadi. Uning asarlarida urush mavzusi faqat voqea sifatida emas, balki uning jamiyat va insoniyat hayotiga bo‘lgan ta‘sirini o‘rganish nuqtai nazaridan ko‘rib chiqilgan.

Adibning urush mavzusidagi asarlari, asosan, urushning shaxsiy va ijtimoiy ta‘sirini, insonning ichki dunyosidagi izlarini yoritadi. U urushni bir tomondan tashqi jismoniy

jarayon sifatida ko'rsatsa, boshqa tomondan, uning odamlarning ruhiyatiga qanday ta'sir qilishi, ularning psixologik holatlari va hayotga bo'lgan munosabati haqidagi fikrlarini chuqur tahlil qiladi.

Q.Norqobilning yana bir muhim asari — "Qalbning Qiyin Ko'chasi" asari bo'lib, unda urushning insonni ruhiy, jismoniy va ijtimoiy jihatdan qanday qiyinchiliklarga duchor qilganini tasvirlash orqali, u jamiyatning urushdan keyingi holatiga e'tibor qaratadi. Shoir urushning so'nggi kunlaridagi, undan keyingi davrdagi individual va ijtimoiy hayotni, mehnat va tinchlikni saqlash jarayonidagi insoniylikni birinchi planga chiqaradi. U, birinchi navbatda, shaxsiyatning ichki azoblari, keyin esa jamiyatdagi tanglikni ko'rsatadi. Norqobil urushdan so'nggi davrni o'zbek xalqining muammolarini va ularni bartaraf etish uchun zarur bo'lgan mehnatni, birdamlikni ta'kidlaydi.

"Yuqori ovozda Yig'lash" asari ham urush va uning ijtimoiy ta'siri haqida chuqur fikr yuritadi. Bu asarda urushning insonning psixologik holatiga qanday ta'sir qilgani, urushdan qaytganlarning qiyinchiliklari va jismoniy ruhiy iztiroblarining aks etishi orqali shoir urushning insoniyatga bo'lgan ta'sirini tahlil qiladi. Norqobil, urushning insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga qanday ta'sir qilishini va urushning ijtimoiy oqibatlarini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili. Qo'chqor Norqobil ijodini o'rganishda bir qator o'zbek adabiyotshunoslari ilmiy izlanishlar olib borgan. Jumladan, Otabek Karimov Norqobil asarlarida urushning ijtimoiy va ma'naviy oqibatlarini chuqur tahlil qilib, uning jamiyatdagi ziddiyatlarni ochib berishdagi o'rnini yoritgan.

Shuningdek, Nigora Mamatqulova urush mavzusining psixologik jihatlarini o'rganib, yozuvchi asarlarida inson ruhiyatidagi iztiroblar va ichki konfliktlar tasviriga alohida e'tibor qaratgan.

Bundan tashqari, Shuhrat Xo'jaev va Zaynab Oripova ham Norqobil ijodida urushning jamiyat va shaxsga ta'siri masalasini keng ilmiy nuqtai nazardan tadqiq etgan.

Muhokama va natija. Qo'chqor Norqobilning urush mavzusidagi qarashlari o'zbek adabiyotida muhim o'rin tutadi. U urushni nafaqat tashqi jangarilik, balki insoniyat va jamiyatni chuqur ravishda o'zgarishga olib keladigan, ruhiyatga ta'sir qiladigan, shaxsiy va ijtimoiy darajada azoblarni keltirib chiqaradigan jarayon sifatida ko'radi. Norqobilning urushga bo'lgan qarashlari nafaqat urushning ommaviy voqealari, balki uning ijtimoiy, ruhiy va psixologik oqibatlarini ham chuqur tahlil qiladi. Uning urush haqida yozgan asarlari jamiyatning urushdan keyingi holatini, ruhiy tiklanishni va tinchlikka intilish muhimligini o'rganadi. Quyida Norqobilning urush mavzusidagi qarashlari yanada kengroq yoritiladi.

Qo'chqor Norqobilning urush mavzusidagi asarlari, nafaqat o'zbek adabiyotiga, balki butun jamiyatga ta'sir qilgan. Urushning ijtimoiy va psixologik ta'siri, insonlarning ruhiy holatiga bo'lgan ta'siri, va tiklanish jarayonlari Norqobilning ijodida o'ziga xos joy

egallaydi. Shoir, urushning nafaqat tashqi, balki ichki kurashlarni ham ko'rsatib, jamiyat va xalqning ruhiy tiklanishini, tinchlikka intilishini o'rgatadi.

Yozuvchi urushni nafaqat jismoniy voqea, balki insoniyatning ma'naviy, ruhiy va psixologik holatiga bo'lgan ta'siri nuqtai nazaridan chuqur tahlil qiladi. Urush, uning fikricha, insonning ichki dunyosini o'zgartiradi, ba'zida butunlay buzadi. Shoir, urushni o'rgatishda, jangovar holatlar bilan birga, urushning ta'sirini odamlarning qalbiga, ruhiyatiga ko'rsatishga intiladi. Urushdan qaytgan odamlarning, hatto o'limdan omon qolganlarning, o'z ichki azoblari, qo'rqinchlari va psixologik jarohatlarini aks ettirish orqali shoir insoniyatning umumiy yuksalishiga, ruhiy takomillanishiga qarshi bo'lgan yovuz hodisalar sifatida urushni ta'riflaydi.

Urushning shaxsiy ta'siri, Norqobil asarlarida, ayniqsa urushda qatnashgan va o'z hayotini xavf ostiga qo'ygan insonlar, jang maydonida yoki uning oqibatlarida o'zlariga o'zgacha, ko'p hollarda salbiy hissiyotlar, tuyg'ular va kayfiyatlarga ega bo'lganlari ko'rsatiladi. Shu bilan birga, urushning ijtimoiy va iqtisodiy tarakkiyotga bo'lgan ta'siri, ijtimoiy tuzumning buzilishi, muammolar va falokatlar bilan qoplangan jamiyatni va xalqni qayta tiklash zarurligi, shuningdek, urushning xalqning kelajagi uchun tahdidi, shaxsiy baxt va tinchlikka solgan xavf ko'rsatib o'tiladi.

Urushning ijtimoiy ta'siri Norqobilning asarlarida o'ta muhim mavzu hisoblanadi. Shoir urushni faqat jangchilarni emas, balki butun jamiyatni o'zgarishga majbur qilgan, kishilarni o'zaro munosabatlarda yangi qoidalar, yangi qarashlar va hatto yangi ruhiyat yaratishga undovchi bir jarayon sifatida ko'radi. Urushning ijtimoiy ta'siridan so'ng, jamiyatda odamlar o'rtasida sezilarli darajada o'zgarishlar yuzaga keladi, ijtimoiy tuzilma buziladi va yangi qadriyatlar shakllanadi. Shoir urushning jamiyatga bo'lgan salbiy ta'sirini o'rganishda, urushning jamiyatni ma'naviy sinovdan o'tkazish nuqtai nazaridan qaraydi. Norqobil urushni, jamiyatda tinchlik va adolatni barqarorlashtirish uchun zarur bo'lgan yangi muammolarni va hamjihatlikni keltirib chiqaruvchi jarayon sifatida tasvirlaydi.

Urush, uning asarlarida, oila tuzilmasi, insonlarning bir-biriga bo'lgan munosabatlari, birgalikda yashash va o'zaro yordam qilish kabi insoniy qadriyatlarning sinovdan o'tkazilishi sifatida aks etadi. Shoir, o'zbek xalqining urushdan keyin qanday ruhiy, ijtimoiy, va ma'naviy qiyinchiliklarga duch kelganini tasvirlaydi. Urush jamiyatni faqat jismoniy emas, balki axloqiy va ma'naviy jihatdan ham qayta qurishni talab qiladi. Bu borada Norqobil, xalqni ma'naviy tiklanishga, tinchlikka va yurt ravnaqi uchun birlashishga chaqiradi.

Adib urushdan keyingi davrni ijtimoiy, ruhiy va jismoniy tiklanish jarayoni sifatida tasvirlaydi. Urushdan qaytgan va hayotini saqlab qolgan insonlar, urushdan oldin bo'lgan hayotga nisbatan o'zlarini yangi sharoitda, yangi fikrlar va qadriyatlar bilan ko'rishadi. Shoir, urushdan keyingi davrda odamlarning ruhiy holatining qayta tiklanishini ta'kidlaydi. U, urushning ijtimoiy ta'siriga qaramay, jamiyat va insoniyatning urushdan

keyingi qayta tiklanish jarayonini, uning jismoniy va ruhiy holatini qayta tiklash muhimligini ko'rsatadi.

Shoir urushdan so'ng, jamiyatning yangi qadriyatlar va yangi umidlar bilan tiklanishi zarurligini tushunadi. Shoir urushdan keyingi davrni tinchlikka va baxtga erishishning yangi bosqichi sifatida qaraydi. U, jamiyatning o'z o'tmishiga, ya'ni urushning fojia va azoblaridan o'rganish orqali, yanada tinch, barqaror va adolatli hayotga intilishi kerakligini anglatadi. Urushdan keyingi davrda, Norqobil odamlar o'z o'tmishlarini anglash, tuzalish va yangi, tinch hayotga intilish lozimligini ta'kidlaydi. Bu, ularning jamiyatdagi o'rni, tenglik va adolatni tiklashdagi harakatlarini aks ettiradi.

Qo'chqor Norqobil urushni nafaqat tashqi jismoniy hodisa, balki insoniyatning ruhiy, psixologik va ijtimoiy taraqqiyotiga ta'sir qiladigan jarayon sifatida tasvirlaydi. Uning asarlarida urushning shaxsiy va jamiyatga bo'lgan ta'siri o'ziga xos o'rin tutadi. Shoir urushning insoniyat uchun qanday yovuz oqibatlarga olib kelishini, shuningdek, uning ma'naviy tiklanish va jamiyatning qayta qurilishi uchun zarur bo'lgan ijtimoiy yuksalishni ko'rsatadi. Norqobilning urush mavzusidagi asarlari, o'sha davrdagi jamiyatning ruhiy holatini, uning urushdan keyingi qayta tiklanishini va tinchlikka intilish zarurligini o'rganadi. Urushdan keyingi davrda, jamiyatning yangi qadriyatlar bilan tiklanishi va yangi hayotga intilishi uchun zaruriyatlar mavjudligi shoirning ijodida chuqur aks etgan.

Yozuvchining urush mavzusidagi asarlarini o'rganish va tahlil qilishda o'zbek tilshunoslari va adabiyotshunoslarining o'rni katta. Ularning tadqiqotlari Norqobilning urushga oid qarashlarini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Quyida Otabek Karimov va Nigora Mamatqulova kabi olimlarning Norqobilning urush mavzusidagi asarlarini qanday o'rganib chiqqani va bu boradagi tadqiqotlari haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Otabek Karimovning **“Qo'chqor Norqobil va uning urush haqidagi qarashlari”** nomli maqolasi va kitobi Norqobilning urushga bo'lgan qarashlarini, urushning insoniyat va jamiyatga ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda u shoirning urushni faqat jang maydonidagi fojia sifatida ko'rmasdan, balki uning psixologik, ijtimoiy va ma'naviy ta'sirini ham yoritadi. Karimovning fikricha, Norqobilning asarlarini tahlil qilish orqali, u urushning jamiyatda qanday qiyinchiliklar, ijtimoiy ziddiyatlar va ma'naviy ayriliqlarni keltirib chiqarganini tushunish mumkin.

Karimovning tadqiqotlari, shuningdek, yozuvchi asarlarini o'zbek adabiyotidagi yangi yondashuvlar, urush mavzusini yangicha talqin qilish va shoirning milliy g'oyalarga bo'lgan munosabatini ham o'rganadi. Otabek Karimov Norqobilning asarlariga urushning nafaqat tashqi va jangovar, balki uning ijtimoiy va ruhiy oqibatlarini chuqur tahlil qilishni zarur deb biladi.

Nigora Mamatqulova o'zining **“Urush va insoniyat: Qo'chqor Norqobil asarlarida urushning psixologik va ijtimoiy ta'siri”** nomli tadqiqotida, Norqobilning urush haqidagi qarashlarini o'rganib, shoirning urushni nafaqat jang maydonida, balki insonning ruhiy

holatida qanday aks ettirganini ko'rsatadi. U, shuningdek, urushning ijtimoiy strukturalarni, oilani, insonlar o'rtasidagi munosabatlarni qanday o'zgartirganini tahlil qiladi. Mamatqulova, Norqobilning urush haqida yozgan asarlarida insonning ichki dunyosidagi o'zgarishlarni, psixologik iztiroblarini va ijtimoiy muammolarni ko'rsatishda yuqori mahoratga ega ekanligini ta'kidlaydi. Mamatqulova o'z tadqiqotida, shuningdek, urushning individual baxtsizlik va adolatni izlashdagi ta'sirini ham o'rganadi. U Norqobilning asarlarini o'rganish orqali, urushni nafaqat fojia, balki qamrovli tarzda o'rganilgan. Otabek Karimov, Nigora Mamatqulova va boshqa olimlar uning urush haqidagi qarashlarini tahlil qilib, bu asarlarning ijtimoiy, psixologik, va ma'naviy ta'sirini yoritishda muhim ishlar qilishgan. Ularning tadqiqotlari Norqobilning urush mavzusidagi qarashlarini yanada to'liqroq tushunishga yordam beradi va uning o'zbek adabiyotidagi o'rnini mustahkamlaydi. insonlarning ruhiy dunyosiga tahdid soladigan, o'zgarishlarga olib keladigan jarayon sifatida ta'kidladi. Shoirning urush haqidagi qarashlari, jamiyatning urushdan keyingi tiklanish jarayonini ham aks ettiradi, bu esa Mamatqulova tadqiqotlarining muhim jihatidir.

Bundan tashqari, boshqa o'zbek tilshunoslari ham Norqobilning urush mavzusiga oid asarlarini o'rganib, shoirning urush haqidagi fikrlarini yanada kengroq yoritib bergan. Masalan, **Shuhrat Xo'jaev** va **Zaynab Oripova** kabi olimlar ham Norqobilning urush mavzusidagi asarlarini tahlil qilishgan. Ular, shoirning urushning faqat jismoniy fojia emas, balki insoniyat va jamiyatning ruhiy, psixologik va axloqiy holatiga ta'sirini ko'rsatishini tahlil qilganlar.

Xulosa. Qo'chqor Norqobil ijodida urush mavzusi keng qamrovli badiiy-falsafiy talqinga ega. Yozuvchi urushni insoniyat uchun og'ir sinov, jamiyat uchun esa ma'naviy tiklanish zaruratini yuzaga keltiruvchi jarayon sifatida ko'rsatadi. Uning asarlarida inson ruhiyati, ijtimoiy munosabatlar va qadriyatlar tizimi chuqur tahlil qilinadi. Bu esa Norqobil ijodining o'zbek adabiyotidagi o'ziga xos ilmiy va badiiy ahamiyatini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Norqobil Qo'chqor. Urush mavzusiga oid nasriy va she'riy asarlar. – Toshkent.
2. Karimov O. Qo'chqor Norqobil va uning urush haqidagi qarashlari. – Toshkent, 2020.
3. Mamatqulova N. Urush va insoniyat: Qo'chqor Norqobil asarlarida psixologik tahlil. – Toshkent, 2021.
4. Xo'jaev Sh. O'zbek adabiyotida urush mavzusi. – Toshkent, 2019.
5. Oripova Z. Adabiy jarayonda ijtimoiy konfliktlar talqini. – Toshkent, 2022.
6. Sodiqova D. Zamonaviy o'zbek nasrida inson va jamiyat muammolari. – Toshkent, 2018.
7. Rasulov B. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent, 2017.
8. Jo'raev A. O'zbek adabiyotida tarixiy mavzular talqini. – Toshkent, 2020.
9. Karimov U. Badiiy asarda psixologizm masalalari. – Toshkent, 2016.
10. Tursunov E. Adabiy tahlil metodlari. – Toshkent, 2019.
11. Yo'ldoshev S. O'zbek nasrida urush va tinchlik konsepsiyasi. – Toshkent, 2021.
12. Qodirova L. Zamonaviy adabiy jarayon va badiiy tafakkur. – Toshkent, 2022.
13. Karimova M. Inson ruhiyati va badiiy ifoda. – Toshkent, 2018.
14. Abdullayev F. Adabiyotshunoslik terminlari lug'ati. – Toshkent, 2015.
15. Ergashev N. Milliy adabiyotda ijtimoiy-falsafiy yo'nalishlar. – Toshkent, 2020.